

Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse
Østerkløftveien 249
8215 Valnesfjord

Sekretariatet til Likestillings- og mangfoldsutvalget
Kultur- og likestillingsdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Deres ref.:

Vår ref.: 22/0106

Sted/Dato: Valnesfjord, 14.12.22

Svar til Likestillings- og mangfoldsutvalget fra Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse (NKBUF).

Vi viser til deres e-post datert 30 november hvor dere ber oss dele kunnskap om tilrettelegging av fritid overfor barn og unge med funksjonsnedsettelse, og ordninger som finnes for tilrettelegging. Videre bes vi om å sende publikasjoner på disse temaene. Dere ber også om gode eksempler på inkludering i idretten eller andre deler av frivilligheten og på godt samarbeid mellom bestemte kommuner og idrettsklubber eller andre frivillige organisasjoner som kan løfte frem til inspirasjon for andre.

Kompetansetjenesten vår har ansvaret for å løfte kunnskaps- og kompetansenivået nasjonalt til et slikt nivå at barn og unge, pårørende, tjenesteytere, politikere og forskere har den kunnskapen som er nødvendig for å realisere likeverdige muligheter og deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse på ulike arenaer. Utfordringen vår handler om å utarbeide et kort svar.

Sentralt i vårt svar finner dere henvisninger til fagbøker som er utgitt i bokserien Aktivitet, deltakelse og likeverdige muligheter som vår kompetansetjeneste har utgitt i et samarbeid med Fagbokforlaget.

Vi starter med å redegjøre for fritid, men vi skriver i dette svaret om noen flere temaer som vi ønsker å gi innspill på til medlemmene i Likestillings- og mangfoldsutvalget.

Sosial inkludering på fritidsarenaen

Helsedirektoratet etablerte i 2007 det nasjonale knutepunktet Fritid for alle. I denne satsningen som har blitt fulgt opp av vår kompetansetjeneste i samarbeid med

Helsedirektoratet og Helse Nord siden 2013 pekes det på viktigheten av å tilby barn, ungdom og voksne tilbud innenfor feltet støttekontakt, kultur- og fritidsdeltakelse innenfor følgende tre hovedløsninger:

- individuelle støttekontakt
- deltakelse i en aktivitetsgruppe
- et individuelt tilbud i samarbeid med en frivillig organisasjon

I helse- og omsorgstjenesteloven legges det vekt på at den lovpålagte støttekontakttjenesten skal videreføres og videreutvikles innen den overnevnte tredelte løsningen. Begrepet «personlig assistanse» brukes som betegnelse. Dette begrunnes i Helse- og omsorgsdepartementets vurderinger og forslag til loven i Prop. 91 L (2010 – 2011). Det vektlegges her også viktigheten av brukermedvirkning og brukerstyring i tjenestene som skal tilbys i kommunene overfor de som trenger et slik tilbud.

Den store utfordringen handler om at kommunene må styrke sin kompetanse og ressurser slik at flere får mulighet til deltakelse i selvvalgte frivillige organisasjoner. Kostnadene dette krever vil i stor grad kunne hentes gjennom en omdisponering av den lovpålagte støttekontakttjenesten. Flere må gis støtte inn i selvvalgte aktivitetsgrupper eller gjennom å få støtte inn i helt ordinære fritidsaktiviteter. På tilsvarende måte kan kommunene redusere tilbud bruk av individuelle støttekontakter som fortsatt tilbys som eneste løsning for mange som innvilges et vedtak om støttekontakt. Metoden Fritid med Bistand er i dag den eneste kjente metoden som tydeliggjør hvordan en kan støtte enkeltpersoner i en slik inkluderingsprosess. Metoden er utviklet og prøvet ut i mange forsknings- og utviklingsprosjekter i Norge og Danmark.

Metoden Fritid med Bistand ble tatt i bruk som et alternativ til bruk av støttekontakter i 1998. Metoden beskrives i fagboken *Fritid med Bistand. En metode for å støtte sosial inkludering* (Midsundstad, 2022). Knutepunktet Fritid for alle og metoden Fritid med Bistand har blitt presentert i flere offentlige dokumenter. Senest i Meld. St. 8 (2022 -2023) *Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyr*t beskrives dette slik på side 61, sitat:

Fritid for alle

Fritid for alle er ei nettside som tilbyr informasjon om tenestetilbudet støttekontakt, kultur- og fritidsdeltaking. Nettstaden er ein idé- og kunnskapsbank for kommunar som ønskjer å vidareutvikle tenestetilbudet sitt, og blir drifta av Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse (NKBUF).

Nettside: www.fritidforalle.no”

Fritid med bistand

Fritid med Bistand er ein metode som synleggjer korleis ein systematisk kan arbeide for å hjelpe enkeltmenneske i ein inkluderingsprosess på kultur- og fritidsarenaen. Rolla kommunen har, er å kople behova til barna med det som finst av fritidstilbod i kommunen, og vere kontaktpunkt og mellomledd.
Nettside: www.fritidmedbistand.no

Feltet støttekontakt, kultur- og fritidsdeltakelse er i utvikling. I fritidserklæringen legges det vekt på at alle barn og unge skal gis mulighet til å kunne delta i en fritidsaktivitet. Hvordan en skal gjøre et slikt ideal til en realitet overfor barn og unge med ulike bistandsbehov gis det ikke noe klart svar på. I antologien *Fritid sammen med andre. Tilrettelagte fritidstjenester i endring* skriver flere ansatte som arbeider innenfor dette fagfeltet om erfaringer med å ta i bruk metoden Fritid med Bistand og andre nye tilnærminger (Kristiansen, Midtsundstad & Ofstad, 2018). En fellesnevner for de nye tilnærmingene handler ofte om et samarbeid med frivillig sektor. I antologien *Frivillighet. Nye former for frivillig arbeid i norske kommuner* beskrives flere eksempler (Lorentzen & Midtsundstad, 2020). Samfunnsutviklingen påvirker hvordan nye tilnærminger kan brukes. Får en til et godt samarbeid mellom kommuner og frivilligheten gir dette bedre forutsetninger til å utvikle tjenestetilbud til den enkelte. En viktig suksessfaktor handler om at både ansatte og frivillige over tid opplever at de har betingelser som gjør at de ønsker å delta i slike prosesser over tid.

Eksempel:

I Lillestrøm kommune har en for eksempel klart dette i en av bydelene. Gjennom et samarbeid mellom Lions Club Sørumsund, kulturretaten og Bingsfoss ungdomsskole har de etablert et samarbeid rundt Sørumsund-modellen som bygger på bruk av metoden Fritid med Bistand. I kapittel 7 i antologien *Frivillighet. Nye former for frivillig arbeid i norske kommuner* kan dere lese mer om modellen som brukes i det forebyggende ungdomsarbeidet i bydelen (Kjensjord og Graarud 2020).

Eksempel:

I kapittel 4 i antologien *Frivillighet. Nye former for frivillig arbeid i norske kommuner* presenteres metoden Aktive Sammen som et annet eksempel (Midtsundstad & Midtsundstad, 2020). I denne metoden tydeliggjøres to formål. Det ene er å gi frivillige organisasjoner og kommuner, et verktøy for å organisere samarbeid omkring sine innbyggere. Det andre er å vise hvordan frivillige kan arbeide for å gi støtte til å etablere og opprettholde tilhørighet i sosiale nettverk. Denne siste metoden er utviklet av vår kompetansetjeneste i nært samarbeid med Norges frivilligsentraler som har ansvar for å følge opp og drifte arbeidet rundt bruk av metoden. Flere Frivilligsentraler har gjennom et prøveprosjekt tatt metoden i bruk

overfor barn og unge. Senter for omsorgsforskning har ansvar for å evaluere erfaringene fra dette prosjektet. Deres forskningsrapport vil vi ettersende.
Nettside: www.aktivesammen.no

Eksempel

I Finnmark og i Nordland har flere kommuner i samarbeid med idretten og andre frivillige organisasjoner tatt i bruk konseptet «tur- og treningskompis» gjennom flere prosjekter. Vår kompetansetjeneste evaluerte i 2019 et av disse prosjektene i regi av Nordland idrettskrets og Forum for Natur- og friluftsliv i Nordland som ble gjennomført over 3 år. Målet var å bidra til at kommunene kunne tilby økt støtte til fysisk aktivitet gjennom at det ble utdannet personer som kunne gi slik støtte individuelt eller i gruppe til personer som fikk et slikt vedtak. Den største barrieren for å ta i bruk en slik kompetanse handlet ikke uventet om at kommunene ikke hadde ansatte som kunne følge opp målsetningene i prosjektet. I mange kommuner er ansvaret for å følge opp den lovpålagte støttekontakttjenesten fordelt på flere personer i små stillingsstørrelser (Ofstad, 2019). Kommunene har ikke organisert seg slik at de har forutsetninger til å følge opp de som utdannes som «Tur- og treningskompis». Det finnes i mange kommuner ikke tilstrekkelig med ressurser til å veilede de som engasjeres, eller til å tilrettelegge tilbud i tråd med anbefalingene for tjenesten slik at denne kan tilbys i tråd med den enkeltes ønsker og behov individuelt, i en mindre aktivitetsgruppe eller som et individuelt tilbud i samarbeid med en frivillig organisasjon.

Ettersendes:

Midtsundstad, A. (2022): *Fritid med Bistand. En metode for å støtte sosial inkludering*. Bergen: Fagbokforlaget

Lorentzen, G. & Midtsundstad, A. (2020): *Frivillighet. Nye former for frivillig arbeid i norske kommuner*. Bergen: Fagbokforlaget

Kristiansen, K., Midtsundstad, A. & Ofstad, D. (2018): *Fritid sammen med andre. Tilrettelagte fritidstjenester i endring*. Bergen: Fagbokforlaget

Ofstad, D. (2019): Tur- og Treningskompis – mer en fysisk aktivitet i støttekontaktordningen. Rapport nr. 2. Valnesfjord: Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse

Tilpasset fysisk aktivitet (TFA) i hverdag og (re)habilitering

Barn og unge med funksjonsnedsettelse opplever begrensninger i deltakelse i daglige aktiviteter, og andelen av fysisk inaktive blant personer med funksjonsnedsettelse er større enn i befolkningen ellers. Når barn og unge med funksjonsnedsettelse skal lære seg en fysisk ferdighet har mange behov for redusert tempo, mer tid, flere repetisjoner, tilpasset metodikk og teknikk for å mestre det som for andre er en naturlig del av utviklingen. Dette kalles tilpasset fysisk aktivitet (TFA). Mestring av en fysisk aktivitet som du har strevet lenge med å få til,

gir en skikkelig “boost” for selvtilliten når du endelig mestrer det. Lærer man seg for eksempel å sykle eller å svømme, kan ferdighetene brukes gjennom hele livet, både i deltakelse og mestring med andre, men også for å ivareta egen helse (Bergkvist, Gjessing & Jakobsen, 2020, s. 113).

TFA er et hovedvirkemiddel ved Valnesfjord Helsesportssenter (VHSS) og Beitostølen Helsesportssenter (BHSS). Målsettingen for barn og unge med funksjonsnedsettelse som deltar på (re)habiliteringsopphold er ofte å mestre en fysisk ferdighet og/eller å øke deltakelse i fysisk aktivitet. Det de mestrer på et (re)habiliteringsopphold må øves på og videreutvikles der de bor, for eksempel i bevegelsesaktiviteter i skolen og fritidsaktiviteter. Når fysisk aktivitet skal tilpasses, er det for mange viktig at institusjonene har et godt samarbeid med ressurspersoner i lokalmiljøet. Lokalmiljømodellen som er utarbeidet ved BHSS tydeliggjør en god måte å organisere et samarbeid før, under og etter et (re)habiliteringsopphold for barn og unge.

Nettside: www.bhss.no/barn-og-ungdom/lokalmiljoemodellen/

Barn og unge med funksjonsnedsettelse skal leve sine aktive liv der de bor, på en likeverdig måte. De har mindre aksjonsradius enn andre på samme alder. Samtidig viser det seg at det ikke er vesentlig forskjell i opplevd glede ved deltakelse i fritidsaktiviteter (Bergkvist m.fl., 2020). Gjennom å tilpasse aktivitetene bedre til den enkelte, og oppmuntre til allsidig bevegelseserfaring fra mange aktivitetstilbud fra tidlig alder, vil barn med funksjonsnedsettelse stå bedre rustet for å være aktiv og deltakende gjennom hele livet. «Jeg lærte meg å sykle, så nå kan jeg være sammen med vennene mine» (Gutt 12 år, tidligere pasient på VHSS).

Kunnskap og kompetanse om TFA er viktig, men like viktig er kunnskap og kompetanse om hvordan støttekontaktordningen kan organiseres gjennom metoden Fritid med bistand (som er nevnt tidligere) og /eller koblingen med NIFs Tur- og treningskompis/aktivitetskontakt.

For at barn og unge med funksjonsnedsettelse skal ha mulighet til reell og likeverdig deltakelse på ulike aktivitets- og fritidsarenaer, vil mange ha behov for aktivitetshjelpemidler. Bergem og Robertson beskriver godt om barn og unges, og deres foresatte, sine erfaringer med aktivitetshjelpemidler. Studien er en kvalitativ studie. I analysen presenteres hovedtemaene «å oppleve bevegelsesglede», «å ha aktivitetshjelpemidler som er optimale» og «å delta i sosiale fellesskap». Som forfatterne trekker frem, må temaene ses i sammenheng med hverandre. For å oppleve bevegelsesglede er det helt avgjørende at aktivitetshjelpemidlene både teknisk og fysisk tilpasses den enkelte (Bergem & Robertson, 2022).

Det er varierende erfaringer knyttet til samhandling mellom aktører og tjenesteytere, og søknader på aktivitetshjelpemidler for barn og unge. Erfaringer fra NAV Hjelpemiddelsentralen viste at det var forskjellig praksis blant saksbehandlerne når det gjelder vurdering av søknader. Hvilke søknader som blir innvilget, og hvilke som avslås oppleves som til dels personavhengig. (Bergem 2021, s. 160). Bergem og Robertson fant blant annet i en studie at kommunale terapeuter opplever å bli møtt med ulik forståelse av representanter på NAV Hjelpemiddelsentralers side når det gjelder søknader på andre aktivitetshjelpemidler enn de som er rangert først i rammeavtalene. Det var også varierende erfaringer knyttet til forståelse for valg av aktivitetshjelpemiddel ut fra barnets/den unges ønsker, for eksempel basert på interesse, aktivitet og deltakelse, topografi. (Bergem & Robertson 2020). For unge voksne over 26 år ligger det en klar begrensning for muligheten for å søke på et aktivitetshjelpemiddel på grunn av rammen på tildelte midler. I 2022 ble potten brukt opp i slutten av februar, noe som gjør at unge voksne og voksne over 26 år ikke kan søke på aktivitetshjelpemidler de resterende 9 månedene.
<https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/hjelpemidler/bevegelse/aktivitetshjelpemidler-til-personer-over-26-ar>

Over flere år har vår kompetansetjeneste i samarbeid med Nord universitet gjennomført to tverrfaglige undervisningsdager for studenter i profesjonsutdannelser som grunnskolelærere, barnehagelærere, vernepleie, sykepleie og sosionom. NKBUF legger vekt på at omtrent halvparten av foreleserne skal ha brukererfaringer, og personene har gjennomført et eller flere opphold ved VHSS som er et tverrfaglig tilbud. Målet med undervisningsdagene er å ha et tverrfaglig blikk på temaet likeverdige muligheter for aktivitet og deltakelse for personer med funksjonsnedsettelse. Det legges opp til praktisk øvelse i å samtale og samhandle med andre profesjoner, noe som oppleves som nyttig av studentene da det gir et viktig innblikk i andre profesjoner sine perspektiver.

Fagboken *Barn og unge med funksjonsnedsettelse. Aktivitet og deltakelse i fellesskapet* har blitt skrevet gjennom et samarbeid mellom fagpersoner ved helsesportsentrene på Beitostølen og i Valnesfjord, Videntcenter om handicap i Danmark og NKBUF. I kapittel 7 presenteres tilpasset fysisk aktivitet (Bergkvist, Gjessing & Jakobsen, 2020) og i kapittel 8 presenteres aktivitetshjelpemidler som et tema (Gjessing, 2020).

Vedlegg:

Bergem, S. & Robertson, E. (2022): Barn og unge med funksjonsnedsettelse og foresatte sine erfaringer med aktivitetshjelpemidler i sin hverdag. *Tidsskrift for velferdsforskning* nr. 4. 2022, s. 1–14. Oslo: Universitetsforlaget

Bergem, S. (2021): *Aktivitetshjelpemidler, kunnskap og deltakelse En studie om barn og unge med funksjonsnedsettelse og foresatte sin erfaring, i møte med ulike aktører og tjenesteytere sin kunnskap og forståelse*. Doktorgradsavhandling, Bodø: Nord Universitet.

Bergem, S. & Robertson, E. (2020): Ulike aktører og tjenesteyteres erfaringer med å samhandle på aktivitetshjelpemiddelområdet for barn og unge med funksjonsnedsettelse. En studie av tjenesteyteres erfaringer. *Ergoterapeuten* nr. 1, s 42-56. Oslo

Ettersendes:

Bergkvist, T., Gjessing, B., Kissow, A. M. & Midtsundstad, A. (2020): *Barn og unge med funksjonsnedsettelse. Aktivitet og deltakelse i fellesskap*. Bergen: Fagbokforlaget.

Kissow, A. M. & Klasson, L. (2021): Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse, med særskilt vekt på deltakelse i fysisk aktivitet. En systematisk kunnskapsoversikt. Forskningslitteratur fra 1995 – 2019. Rapport nr. 1. Valnesfjord: Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse

Perspektiver på kompetanse og inkludering i skolen

I meldingen til Stortinget nr. 6 (2019–2020), *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*, står det at vi skal ha en barnehage og skole som gir muligheter for alle barn og unge uansett ulikheter. Det står blant annet at regjeringen vil legge til rette for at kompetansen kommer *tett på* barna og elevene, og at de blant annet vil styrke det tverrfaglige samarbeidet. De vil derfor sette i gang et varig kompetanseløft på det spesialpedagogiske feltet for ansatte i barnehager, skoler og PP-tjenesten. Vi regner med at dere vil følge opp dette perspektivet i deres NOU. Jorunn H. Midtsundstad har som professor ved UiA og som ansatt ved Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse (NKBUF) forsket på hvordan elevrollen formes i møte med skolens forventninger i skolens lokalmiljø. Hun utarbeidet en skoleteori som synliggjør at skoler møter elever med helt ulike forventninger (Midtsundstad, 2010, 2019). Hun har brukt dette som et utgangspunkt i sin videre forskning. Hennes mål har vært å veilede elever i å tolke forventningene, plassere seg i forhold til dem og utvikle sin unike rolle (Midtsundstad, 2022). For å støtte praksisfeltet til å arbeide slik har Drop-In metoden blitt utarbeidet. Metoden har blitt utarbeidet og prøvet ut gjennom flere forsknings- og utviklingsprosjekter. Drop-In kan brukes for å skape forandring sammen med elever som står i fare for å utvikle en elevrolle som hindrer god psykisk helse, trivsel og læring.

Nettside: www.dropinmetoden.no/

Jorunn H. Midtsundstad har skrevet artikkelen *Tett på eller langt borte? Perspektiver på kompetanse og inkludering i skolen* i siste nummer i tidsskriftet

Spesialpedagogikk. Her tydeliggjør hun med utgangspunkt i sin forskning sammen med kollegaer viktigheten av at *Tett på* er en posisjon som må se eleven som del av fellesskapet i klasserommet, på skolen og i lokalmiljøet hvor barn og unge bl.a. skal oppleve deltakelse i fritidsaktiviteter sammen med andre. Det er på disse arenaene at elevenes forutsetninger for å utvikle sin elevrolle sosialt og faglig skapes. Individorienterte tiltak hjelper verken elev, lærer, klassefellesskapet eller skolen med å få til inkludering. Ansatte i skolene trenger støtte for å få dette til. I NFR-prosjektet School-In som ble gjennomført som et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Agder og kommunene Iveland, Lillesand, Kristiansand og Vennesla var det et mål å veilede skoler i hvordan de kan utvikle seg til inkluderende fellesskap. Erfaringene fra dette prosjektet har blitt til en arbeidsmetode som er tilgjengelig for alle. Nettside: <https://www.uia.no/om-uia/prosjekter/school-in.-arbeidsmetode-for-utvikling-av-inkluderende-fellesskap>

Ettersendes:

Midtsundstad, J. (2019): *Lokal skoleutvikling. Sammenhengen mellom sted, roller og undervisning*. Bergen Fagbokforlaget

Midtsundstad, J. (2022): Tett på eller langt borte? Perspektiver på kompetanse og inkludering i skolen. *Spesialpedagogikk*, 5, 4-16.

Praktisk informasjon om tjenester og hjelpesystem til pårørende som har barn og unge med funksjonsnedsettelse

I over 30 år har vi kunnet lese forskningsrapporter som tydeliggjør at mange foreldre til barn med en funksjonsnedsettelse opplever at praktisk informasjon om tjenester og hjelpesystemet er mangelfull, tilfeldig og personavhengig. De opplever at det i stor grad blir deres oppgave å finne, utløse og koordinere hjelp som gis.

Vår kompetansetjeneste har gjennomført en spørreundersøkelse finansiert med midler fra Helse Nord blant foreldre som deltok som ledsagere for sine barn og unge med funksjonsnedsettelse under habiliteringsopphold på tre ulike institusjoner i spesialisthelsetjenesten. Foreldrene var opptatt av at utfordringen ikke er manglende rettigheter og muligheter, men manglende oppfølgingen av tjenester og kunnskapsformidling til dem.

Kunnskap om rettigheter og plikter på den ene siden, og kjennskap til ønsker, behov, forutsetninger og kanskje drømmer på den andre siden, er avgjørende for å finne frem til hva som er den beste løsningen for en familie eller det enkelte barn i en konkret situasjon. Det er helt avgjørende for familiene å få informasjon fra fagpersoner som arbeider i kommuner og spesialisthelsetjenesten.

For å møte denne utfordringen utarbeidet vår kompetansetjeneste boken *Når barna våre trenger hjelp. En bok for foreldre til barn og unge med funksjonsnedsettelse* og

deres gode hjelpere. Den kan brukes som oppslagsbok for foreldre eller i undervisning overfor foreldre og andre foresatte.

Ettersendes:

Midtsundstad, A. (2019): *Når barna våre trenger hjelp. En bok for foreldre til barn og unge med funksjonsnedsettelse og deres gode hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget

Vennlig hilsen

Anders Midtsundstad
Faglig leder
Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse